

บทที่ 1

บทนำ

การศึกษาเป็นขบวนการพัฒนาทุกด้านของบุคลิภาพทั้งในด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย อารมณ์ วิชาชีพ เศรษฐกิจ ด้านการเป็นพลเมืองดี และแจ่มต่าง ๆ ของชีวิต แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ความจำเป็นในการปรับปรุงคุณภาพของประชากร เพื่อพัฒนา ประเทศและความพยายามที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญ ของการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนมากยิ่งขึ้น การ ศึกษาในปัจจุันและอนาคตควร เป็นขบวนการที่ต้องอาศัยทั้งสองระบบสนับสนุนกันและจัดให้มีความ ประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงต่อเนื่องและปรับเข้าหากันได้ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ตามสภาพสังคม และ เศรษฐกิจ เปิดโอกาสให้บุคคลได้เลือก เรียนตามความถนัดตามธรรมชาติอย่าง เต็มที่ โดยมีจุดเน้นที่ตอบสนองความมุ่งหมายของการศึกษาแต่ละระดับได้อย่างแท้จริง ซึ่งทำให้การ ศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศจะเกิดประโยชน์มากกว่าที่เคยเป็น แต่เท่าที่เป็น มาเป็นที่ตระหนักดีว่าระบบการศึกษาในโรงเรียนปัจจุบันยังมีภาพไม่เหมาะสมและเพียงพอที่จะแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ จำเป็นต้องให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจายในชนบทและส่วนใหญ่ที่ไม่เคยได้รับการด้านการศึกษาจากสถาบันการศึกษาเลย ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่อยู่ในวัยที่เป็น กำลังผลิตของประเทศควไปกับการศึกษาของเด็กด้วย เพราะการให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่มีความจำเป็น มากสำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นที่การพัฒนาชนบท

เพื่อสนองตอบความต้องการการศึกษาของประชาชน รัฐบาลจึงได้ตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ ขึ้นในพุทธศักราช 2483 มีวัตถุประสงค์เพื่อสอนประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือและรู้หน้าที่พลเมือง ตามระบอบประชาธิปไตย ต่อมาในพุทธศักราช 2491 รัฐบาลเล็งเห็นว่าประชาชนอ่านออกเขียนได้ อย่างเดียวมันไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องสอนผู้ใหญ่ให้มีความรู้ระดับสูงขึ้น เพื่อให้ผู้ใหญ่สามารถแสวง หาความรู้ ความเจริญแห่งตนได้อย่างเต็มที่พร้อมทั้งรู้จักและเข้าใจในความเป็นพลเมืองดีของชาติด้วย กรมสามัญศึกษาจึงได้ขยายการศึกษาผู้ใหญ่บริการประชาชนเพิ่มขึ้น โดยได้ขยายโรงเรียนผู้ใหญ่ใน

ทุก ๆ สัปดาห์พร้อมทั้งเปิดโรงเรียนผู้ใหญ่ในระดับสูงขึ้น¹ สิ่งนี้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนในการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นวิถีทางที่ประชาชนจะได้มีโอกาสแสวงหาเพิ่มพูนความรู้ ความก้าวหน้า และวิทยาการต่าง ๆ ที่จะเป็นโยบายนี้ในการดำรงชีวิตและทักษะในวิชาชีพแก่ตนเองให้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการรับผิดชอบต่อชีวิต ชะตากรรม และวัฒนธรรมของธรรมชาติรับผิดชอบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง

ได้มีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่องไว้ ผู้เรียบเรียงได้นำมาเล่นอไว้ในหนังสือเล่มนี้เป็เพียงบางท่าน ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสม นักการศึกษาผู้ใดกล่าวถึงความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ เช่น

อี ซี โลดแมน กล่าวว่า "การศึกษาผู้ใหญ่หมายถึงการกระทำร่วมกันในสภาพที่ไม่มีคำสั่งโดยอำนาจ และเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นพิธีการ ความมุ่งหมายใหญ่ก็เพื่อให้เข้าใจความหมายของประสบการณ์ เป็นการเล่าแสวงหาความรู้โดยอาศัยปัญญาความคิดขุดค้นลงไปถึงแนวความคิดดั้งเดิม อันเป็นรากฐานของพฤติกรรมของเรา เป็นเทคนิคของการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งถือว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ฉะนั้น การดำรงชีวิตจะถูกยกฐานะขึ้นมา เป็นการค้นคว้าทดลองที่นำต้นตัมและนำสนใจ"²

โอเมอร์ เคมพ์เฟอร์ กล่าวว่า "การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึงการเรียนรู้อุตลอดชีวิต ไม่มีขอบเขต เป็นอิสระ ไม่มีชั้นเรียนอย่างเป็นทางการ หรือการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ซึ่ง เป็นหลักสูตร

¹ วีระชัย ธิช่อธรรม และคณะ . เตรียมลอบปริญญาโทสาขาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรปฎิษิต, 2518) หน้า 21-25.

² E.C. Lindeman, "The Democratie", Selected Writings of Edward C. Lindeman. Edited by Robert Gessner. **Boster** : Beacon Press, 1356.

แน่นอน แต่เป็นการแสวงหาวิธีแก้ปัญหา โดยอาศัยกระบวนการทางการศึกษา¹

คณะกรรมการอำนวยการการศึกษาผู้ใหญ่แห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า "การศึกษาผู้ใหญ่ คือประสัผลการจัดการ เรียนรู้ทั้งหลายที่จัดขึ้นให้แก่ประชาชนที่พ้น เกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษานอกระบบการเรียน การศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ" แต่ถ้าจะพิจารณาในทางปฏิบัติที่ประเทศไทยทำอยู่แล้ว "การศึกษาผู้ใหญ่หมายถึงการศึกษาที่ให้แก่ผู้ใหญ่หรือเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคืนแล้วยังอ่านหนังสือไม่ออก หรือลืมหลังจากจบประถมศึกษามานาน ๆ ไม่ได้หมายถึงการศึกษาของผู้ใหญ่จริง ๆ เช่น ในประเทศทางตะวันตกที่เจริญแล้ว"²

การศึกษาต่อเนื่อง (continuing education) เป็นการจัดการศึกษาที่สืบเนื่องมาจากการศึกษาในระบบโรงเรียนตามปกติ ในระดับใดระดับหนึ่งก็ได้ คืออาจจัดในลักษณะของการให้การอบรมระยะสั้นหรือยาว หรือจัดเป็นหลักผู้ตรึงเค้นขึ้นมาก็ได้ โดยวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะให้มากขึ้นกว่าที่เคยได้รับจากการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ หรือบางทีเป็นการจัดเพื่อเพิ่มทักษะทางด้านวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ตนปฏิบัติอยู่ อาจจัดในรูปของ in - service training ก็ได้ แต่ในอเมริกาเหนือ คำว่า "การศึกษาสืบเนื่อง" (continuing education) มีความหมายเช่นเดียวกับการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education) แต่คนมักจะใช้คำแรกเพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่เกี่ยวกันเดิมว่า การศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษาขั้นหนึ่งต่อจากขั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษาขึ้นไป ส่วนในประเทศอังกฤษนั้น คำว่าการศึกษาผู้ใหญ่มักจะหมายถึงการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดให้แก่ผู้ใหญ่ ส่วนคำว่าการศึกษาต่อเนื่อง (further education) นั้นมีความหมายเช่นเดียวกับการศึกษาของผู้ใหญ่โดยทั่วไป"³

¹Homer Kempfer, Adult Education. 1955, pp. 3-6.

²ประชุมลุ่ม อาชวะอำรุง, "การศึกษาอรูปนัย", วารสารครุศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2518.

³สุนทร สุนันท์ชัย, "นิยามศัพท์ทางการศึกษาผู้ใหญ่", รวบงทคความการศึกษาผู้ใหญ่, เล่ม 2 หน้า 37.

การศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยครั้งแรกทำให้เริ่มมีการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับ 1 และระดับ 2 เป็นการศึกษาภาคหลักมูล เพื่อลดจำนวนประชาชนที่ไม่รู้หนังสือให้น้อยลง ต่อมาได้เพิ่มระดับ 3 ระดับ 4 และระดับ 5 เป็นการศึกษาขั้นต่อเนื่อง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่รู้หนังสือในวัยเด็กได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ รวมทั้งให้ผู้รู้หนังสืออยู่แล้วได้มีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติมได้

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาก็เช่นเดียวกับกิจการอื่น ๆ ที่มนุษย์จะต้องกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อเป็นวิถิต่างหรือแนวปฏิบัติ ในอดีตถึงแม้ว่าจะมีคนพูดถึง "ปรัชญาการศึกษา" กันเพียงเล็กน้อย แต่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็ย่อมจะตั้งเป้าหมายในการสอนและผู้ทีแส่หาความรู้ก็ย่อมจะมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดที่ไปเรียน เป้าหมายการศึกษาในสมัยโบราณอาจจะมีเพียงให้คนในยุคหนึ่งได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการดำรงชีวิตและการทำงานที่สังคมมีอยู่ ตลอดจนพฤติกรรมที่สังคมมุ่งหวังให้สมาชิกปฏิบัติ คนโบราณจะเรียนรู้วิธีเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จากการปฏิบัติที่แท้จริง การเรียนรู้อดีตและความเป็นมาของบ้านเมืองจากผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น ครั้นต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น เป้าหมายของการศึกษาก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเครื่องมือในการรักษาหรือถ่ายทอดความรู้ทางคำสน่า หรือวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมาในสมัยปัจจุบันนี้ มนุษย์มีความเจริญอย่างมากในเรื่องวิทยาการและเกิดวิชาสาขาต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางปฏิบัติหรือกำหนดเป้าหมายการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้การศึกษาและผู้รับการศึกษาได้มองเห็นและเข้าใจกระบวนการศึกษา ซึ่งลึกลับซับซ้อน คำว่าปรัชญาที่ใช้กันอยู่อาจจะหมายถึงทฤษฎี (Theories) สัทธ (Doctrines) หรืออุดมคติ (Ideals) แต่ในที่นี้ปรัชญาการศึกษามีความหมายเพียงแต่ว่าเป็นเป้าหมาย (aims) ของการศึกษา

เป้าหมายของการศึกษา เป็นคำกว้างและในทุกสังคมมีเป้าหมายการศึกษาด้วยกันทั้งนั้น แต่ทว่าระบบการศึกษาของสังคมใดย่อมจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับปัจจัยนานาประการ เป้าหมายการศึกษาในสาขาอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นอุดมศึกษา มัธยมศึกษา หรือประถมศึกษา คือต่างก็ต้องการให้การ

ศึกษาเป็นเครื่องมือช่วยให้สังคมวิวัฒนาการไป ช่วยให้ล้มมาชิกของสังคมมีความรู้ มีสุขภาพดี มีความเป็นอยู่ดี เป็นผู้ที่อยู่ในจริยธรรม และถ่ายทอดมรดกของแต่ละสังคมให้ชนรุ่นหลัง การกำหนดเป็นเป้าหมายการศึกษาของสังคมหนึ่งย่อมจะแตกต่างกันไปจากอีกสังคมหนึ่ง เพราะสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่เป็นพื้นฐานไม่เหมือนกัน ประเทศด้อยพัฒนาอยากจนและเป็นเกษตรกรรม มีประชาชนที่ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก ย่อมจะกำหนดเป้าหมายในการศึกษาแตกต่างกันไปบ้างจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีความเจริญในด้านวิทยาการ ประชาชนมีการศึกษาอยู่ในระดับสูง และมีผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสูง ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากที่ยังไม่รู้หนังสือ มีโรคภัยไข้เจ็บ และไม่ค่อยจะได้รับการฝึกอบรมหรือประสบการณ์ในการใช้สติปัญญาของตนเอง ในทางสร้างสรรคน้อย จะกำหนดเป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่เช่นเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ย่อมจะลำบากและจะไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

ในสหรัฐอเมริกา นักการศึกษาได้พยายามกำหนดเป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และระบบการเมืองของเขา ตลอดจนความเป็นอยู่และความต้องการของชาวอเมริกัน โดยเน้น เรื่องการตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักศึกษาผู้ใหญ่แต่ละคนเท่าที่สามารถจะปฏิบัติได้ แนวความคิดในการกำหนดเป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐเป็นผลสืบเนื่องส่วนหนึ่งจากปรัชญาการศึกษา หรือสัทรี "อนุกรมวิาท" (Progressive) ที่มี จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นผู้เผยแพร่ พวกนี้เชื่อว่าการศึกษาควรจะทำให้ความสำคัญแก่ความต้องการและความสนใจของผู้เข้ามารับการศึกษาแต่ละคนเหนือสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น หลักสูตรหรือเป้าหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ส่วนมากในสหรัฐอเมริกาส่งมีลักษณะไปในทางที่จะพยายามตอบสนองความสนใจและความต้องการของผู้ใหญ่ในด้านต่าง ๆ โรงเรียนหรือสถาบันให้การศึกษาผู้ใหญ่จะพยายามแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนในแต่ละแห่ง แล้วนำข้อมูลเหล่านี้ไปพิจารณากำหนดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับชุมชนนั้น ๆ ขอยกตัวอย่างโรงเรียนแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกาศึ่งประสงค์จะเปิดการสอนผู้ใหญ่ขึ้นในภาคค่ำ เจ้าหน้าที่ของโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ของโรงเรียนจะจัดทำจดหมายเป็นแบบสอบถามไปยังประชาชนในเมืองนั้น เพื่อถามว่า เขาส่วนใหญ่สนใจที่จะให้โรงเรียนผู้ใหญ่สอนอะไรบ้าง บางคนอาจจะตอบ

ไปว่าเขาส่งใจเพิ่มความสนใจในเรื่องพลเมืองดี การเมืองของประเทศ บางคนอาจตอบว่าสนใจวรรณคดี
ดนตรี ศิลปะทัศนกรรม การหัตถการาเต้ ฯลฯ ประชาชนบางกลุ่มในเมืองนั้น ซึ่งอพยพมาจากประเทศ
อื่นมาตั้งรกรากอยู่ในสหรัฐอเมริกา และมีความรู้ภาษาอังกฤษน้อย อาจจะต้องหมายความว่าสนใจให้มีการ
เปิดชั้นเรียนภาษาอังกฤษ สำหรับคนต่างด้าวหรือชาวต่างประเทศ เมื่อเจ้าหน้าที่โครงการศึกษาผู้ใหญ่
ได้รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว เขาจะคัดเลือกกริชหรือกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ส่วนมากสนใจและกำหนด
ไว้ในวันหลักสูตรโรงเรียนผู้ใหญ่ เพื่อเปิดให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป

สำหรับประเทศไทย ถ้าหากเราจะนำหลักความต้องการและความสนใจของผู้เข้ารับการ
ศึกษามาปฏิบัติแล้ว ความสนใจและความต้องการของผู้ใหญ่ในเขตเมืองหลวงย่อมจะแตกต่างกันมาก
กับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่ในเขตชนบท ประชาชนในเขตชนบทที่อยู่
ห่างไกลจากความเจริญทางวัตถุ ย่อมจะไม่ต้องการหรือสนใจ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องอาศัยความรู้
สูงหรือสิ่งซึ่งเมื่อเรียนมาแล้วจะนำไปใช้ได้ก็เพียงแต่เป็นงานอดิเรก ประชาชนในชนบทย่อมต้องการ
ความรู้ในสิ่งที่จะช่วยให้เขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถ
นำสิ่งเหล่านั้นไปปฏิบัติในการประกอบอาชีพ เพื่อเลี้ยงปากและท้องของเขามากกว่าประชาชนในประ
เทศกำลังพัฒนา เข้าใจว่าการพัฒนาเน้นคือความเจริญในทาง เศรษฐกิจ เพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียว ไม่อาจ
จะบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ถ้าหากไม่มีการพัฒนากำลังคนหรือการพัฒนาประชากรควบคู่กันไป การ
นำวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศจะไม่ไ้ผล ถ้าหากประชากรยังไม่มีคุณภาพ ยังไม่
พร้อมที่จะรับและนำความรู้แบบใหม่ ๆ ไปปฏิบัติ ดังนั้น นักการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาควร
จะกำหนดเป้าหมายในการศึกษาที่จะพัฒนาผู้ใหญ่ให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ เพื่อเป็นพลังของชาติ
ต่อไปแต่การให้การศึกษาภายในห้องเรียนหรืออย่างเป็นทางการนั้น อาจต้องใช้เวลาเป็นสิบ ๆ ปีจึง
จะบรรลุเป้าหมาย รัฐบาลประเทศต้องพัฒนาส่วนมากตระหนักในปัญหานี้ดี จึงได้เปิดโครงการต่าง ๆ
ให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่นอกโรงเรียนหรือนอกระบบ เช่น โครงการพัฒนาชุมชน โครงการศัลยกรรมอาชีพ
เคลื่อนที่ โครงการพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ โครงการชาวเขา โครงการฝึกปฏิบัติงานควบคุมเครื่องจักร
กลขนาดหนัก ฯลฯ

ในการวางเป้าหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ นอกจากเราควรพิจารณาถึงสภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของประชากรส่วนใหญ่แล้ว เราควรจะได้พิจารณาถึงคุณค่านิยม ความเชื่อถือและ ระบบการเมืองของแต่ละประเทศด้วย ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาเป็นผลผลิตของระบบสังคมและการเมือง ตลอดจนเป็นผลของแผนการ หรือนโยบายทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ เลือกว่าดำเนินอยู่ ประเทศที่มีระบบการเมืองแบบสังคมนิยมย่อมจะวางเป้าหมายในการศึกษา โดยเน้นเรื่องภาค ปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี และพยายามให้การศึกษามีส่วนโดยตรงทำหน้าที่ในการผลิตสำหรับประเทศ ที่นิยมระบบหรือสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย การวางเป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่อาจจะเน้น เรื่อง การเรียนโดยวิธีประชาธิปไตย เช่น วิธีการเรียนรู้แบบช่วยกันคิด (Non Divectione) วิธีการ เรียนรู้แบบที่มีรากฐานอยู่บนสิทธิทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สนับสนุนให้ผู้ใหญ่ เรียนรู้จากการตั้ง ปัญหา การอภิปรายหาสาเหตุ และวิธีทางที่จะแก้ไขโดยสนับสนุนให้ผู้ใหญ่ทุกคนได้ฝึกหัดแสดงความคิดเห็น และใจกว้างพอที่จะรับความคิดเห็นของผู้อื่น เป้าหมายการศึกษา เช่นนี้คือต้องการให้ผู้ใหญ่กลายเป็นผู้มีสติปัญญา กล้าพูด กล้าตัดสินใจในโชคชะตาของตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือมีเอกลักษณ์ของตนเอง

แนวความคิดที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการวางเป้าหมายของการศึกษานั้น คือเรื่องของ "เอกลักษณ์ของสังคม" ดังที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสุทธิโมลี ได้กล่าวไว้ในการอภิปรายเรื่อง "อุดมคติ และ แนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และ เอกลักษณ์ของบ้านเมือง ไทย" (พฤษภาคม 2516)

ในอดีต เราได้รับแนวความคิด อุดมคติ ประชัญญา จากอารยธรรมตะวันตก รู้สึกไม่ศรัทธา ของเราเอง ความรู้สึกนี้มีอยู่ทั่วไปแม้กระทั่งในระดับนักวิชาการ ผู้ที่จะรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ได้ดี และพร้อมทั้งสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงได้นั้น จะต้องมีความลักษณะ 2 ประการพร้อม ๆ กัน คือ

1. ต้องมีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของตนเองและสิ่งที่มีอยู่แต่เดิม

2. ต้องเข้าใจในคุณค่าของสิ่งที่คุณจะรับมาเท่าที่ผ่านมา ของเก่าเราไม่รู้สึดยังของใหม่ก็ไม่รู้สึกเลือกเอา ไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่มีอยู่แล้วให้ถ่องแท้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ของเก่าที่มีคุณค่าดี ๆ นั้นมีมาก เช่น คุณค่าทางศาสนา เป็นต้น

ประเทศไทยเรามีสิ่งดี ๆ และเป็นที่ยอมรับของชาติอื่นมากมาย ในการวางเป้าหมาย การศึกษา เราควรพิจารณาการศึกษาที่เราให้มันจะช่วยรักษาและถ่ายทอดสิ่งที่ตั้งามเหล่านี้ไว้หรือไม่ เป้าหมายการศึกษาของเราจะสามารถบรรลุผลโดยรับและใช้ของใหม่ที่ดีเท่านั้น และในขณะเดียวกัน ก็คงรักษาสิ่งที่มีอยู่แต่เดิมที่ดีไว้ได้หรือไม่

ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง

ด้วยเหตุที่สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก้าวส่งเข้ามากระทบทำอย่างสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การติดต่อสื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จำเป็นต้องให้การศึกษแก่ประชาชนเพื่อให้รู้จักปรับปรุงตัวเองและสังคมสิ่งแวดล้อมให้ประสมกลมกลืนกัน เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การที่ประชาชนจะมีชีวิตประสมกลมกลืนกับสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างราบรื่นนั้น การศึกษาและการพัฒนาทั้งหลายจะต้องมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค มีความมั่นใจในงานและผลผลิตของงานที่ตนทำ รวมทั้งมีความสามารถและทันต่อเหตุการณ์พอสมควร ทั้งนี้เพราะคนที่หัว คนที่ป่วยไข้ และคนที่ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่ อาศัยผู้อื่นทำกินย่อมไม่มีโอกาสที่จะหาจิตใจและร่างกายให้ประสมกลมกลืนไปกับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น เพราะคนที่อดอยาก คนที่ป่วยไข้ย่อมยากที่จะมีจิตใจชื่นชมต่อความสวยงามของสังคมและสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สิ่งที่ว่าชีวิตไม่ประสมกลมกลืนกับสังคมและสิ่งแวดล้อม และมักจะ เป็นชีวิตที่ขาดความสุข นอกจากนั้น คนที่ขาดความมั่นใจในงานและผลผลิตของงานที่ตนกระทำ ขาดความมั่นใจในความรู้ความสามารถ และทันต่อเหตุการณ์เหมือนกับชีวิตของชาวชนบท ที่ไม่มีความมั่นใจ ในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ไม่ได้ได้รับความรู้เพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือ นอกจากรับฟัง

วิทยุอย่างเดียว สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ชาวชนบทที่ละระลึกถึงความต่ำต้อยของตนไม่ได้ ความคิดที่ว่าตนล้าหลัง ตนไม่ทันสมัย ตนมีปมด้อย จะต้องเกิดขึ้น ในที่สุดการที่จะทำตนให้ประสมกลมกลืนกับสังคมและสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นไปได้ยาก¹

การศึกษารัฐบาลผู้ใหญ่เพื่อแก้ไขการไม่รู้หนังสือในปัจจุบัน ได้มีบทบาทต่อบุคคลและสังคมมากขึ้นตามลำดับ ประเทศที่กำลังรับเร่งพัฒนาต่างก็มองเห็นว่าการแก้ไขผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือเป็นเรื่องสำคัญ ที่มีความคิดเห็นเช่นนั้นก็เพราะว่าผู้ใหญ่คือผู้ที่กำลังมีบทบาทในปัจจุบัน สามารถประกอบอาชีพในสังคม และพร้อมที่จะพัฒนาชาติได้ การศึกษาภาคบังคับที่ให้แก่เด็กนั้นจะเห็นผลช้า และถ้าเด็กออกจากโรงเรียนไปแล้ว เมื่อไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้หนังสือไม่เข้าก็ลืม ซึ่งจากการวิจัยของกรมสามัญศึกษาพบว่า "เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถ้าไม่ได้อ่านหนังสือชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีโอกาสลืมหนังสือถึงร้อยละ 33.0"² ทำให้เกิดความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา ประกอบกับประเทศไทยมีทรัพยากรจำกัด การที่ประชากรของประเทศที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป อ่านไม่ออกกับเขียนไม่ได้อยู่อีกประมาณ 6 ล้านคน บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่อยู่ในวัยทำงานหาเลี้ยงชีพ ล้มคร่อมอย่างนี้จะต้องได้รับความช่วยเหลือให้อ่านออกเขียนได้ เพราะบุคคลผู้อ่านเขียนไม่ได้ ไม่สามารถจะใช้ประโยชน์จากสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ได้เช่นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ การเผยแพร่วิธีการใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนก็จะลำบากลำช้าและไม่แพร่หลายทั่วถึง เพราะจะต้องใช้วิธีถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า เป็นส่วนใหญ่ รัฐบาลถือว่าการศึกษารัฐบาลผู้ใหญ่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำควบคู่กันไปกับการศึกษาของเด็ก เพราะคนในวัยผู้ใหญ่ถือว่าเป็นชุมพวงสังคมสำคัญของประเทศ ประเทศใดถ้ามีประชาชนที่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้อยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ความหวังที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว นั้นย่อมเป็นไปได้ยาก

¹โกวิท วรพิพัฒน์, "รูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียนระดับท้องถิ่น," ในรายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2517), หน้า 40-41.

²กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานการวิจัย : สภาพการู้หนังสือของผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512), หน้า 40.

สังคมในเมืองหลวง ได้ประสบปัญหาขึ้นเรื่อย ๆ คือคนในชนบทอพยพเข้ามาในเมืองกันมาก เพราะการเกษตรกรรมที่ทำอยู่ไม่ล้ามารถเอาตัวรอดได้ จึงต้องแสวงหางานทำที่อื่น คนที่มีแรงงานในระบบเดิมล้ามารถเอาตัวรอดได้ในสมัยก่อน แต่สมัยนี้แรงงานจะต้องมีคุณภาพตามความต้องการของสังคม ดังนั้น พอสรุปได้ว่า คนธรรมดาสามัญจะดำเนินชีวิตโดยสามัญสำนึกไม่ได้แล้วต้องใช้หลักวิชาเข้าช่วย นั่นคือการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาผู้ใหญ่เป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนในการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นวิถีทางที่ประชาชนจะได้มีโอกาสในการแสวงหา เพิ่มพูนความรู้และทักษะในวิชาชีพให้แก่ตนเอง ให้ได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในความรับผิดชอบต่อชีวิต ชะตากรรม และวัฒนธรรมของชาติ รับผิดชอบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การศึกษาผู้ใหญ่เป็นแนวทางหนึ่งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจการวางแนวทางเรื่องประชากรและครอบครัวโครงการอำนวยความสะดวกและความเจริญรุ่งเรืองของสังคมที่ไม่หยุดนิ่งเฉย และเป็นที่ยอมรับกันว่าการลงทุนทางด้านการศึกษาในระบบปกติของรัฐบาลนั้น เป็นการลงทุนที่ตรงเป้าหมายของความต้องการด้านกำลังคนของประเทศ ต้องใช้เวลาอันยาวนานพอสมควรที่จะได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่จากการลงทุนของรัฐบาล เพื่อให้ความต้องการของประเทศได้รับการตอบสนองอย่างทั่วถึงการ การอำนวยความสะดวกให้ผู้ใหญ่ได้รับการศึกษาจะใช้ระยะเวลายาวนานกว่า และหนักกับความต้องการอันรีบด่วน หากจะได้ตระหนักให้แน่ชัดว่าในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ประเทศชาติกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ ผู้ใหญ่ในวัยต่างหากที่เป็นผู้ตัดสินใจให้ดำเนินการ หากผู้ใหญ่ในวันหน้าหรือวันต่อ ๆ ไปไม่ หัดชนะในแง่ที่ย่อมชี้ให้เห็นถึงความจำเป็น และความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งมิบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต¹

วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย

จากการสำรวจสำมะโนประชากร เมื่อปี พ.ศ. 2480 ปรากฏว่าในจำนวนประชากร 14 ล้านคนเศษ มีผู้ไม่รู้หนังสือ อายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 68.8 รัฐบาลมองเห็นความจำเป็น

¹ ตารา ทิปะปาล การศึกษากับการพัฒนาชุมชน กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2521

ในโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และได้เริ่มณรงค์ยศาสตร์การไม่รู้หนังสือขึ้น โดยออกพระราชกำหนดในปี พ.ศ. 2483 ให้คนไทยทุกคนต้อง เรียนรู้หนังสือไทย ทำให้ผู้ไม่รู้หนังสือเข้าเรียนหนังสือกันมากระหว่าง ปี พ.ศ. 2483 ถึง 2487 ซึ่งเป็นปีที่ใช้พระราชกำหนดนี้ มีผู้รู้หนังสือเพิ่มขึ้นถึง 1,409,686 คน ครั้นถึงปี พ.ศ. 2488 เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ การบังคับให้ ประชาชนต้อง เรียนหนังสือจึงเป็นเรื่องลำบาก ซึ่งเป็นสาเหตุให้รัฐบาลยกเลิกพระราชกำหนดดังกล่าว ปลอมยให้ประชาชนเรียนโดยสมัครใจ ทำให้จำนวนผู้เรียนลดลง การศึกษาผู้ใหญ่จึงขบเข้าไประยะหนึ่ง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้ฟื้นฟูการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ทาง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของงานดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวางไปจากเดิมอีก คือนอกจากจะจัดให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังส่งเสริมให้มีการสอนวิชาชีพ และการใช้เวลาว่างของประชาชนให้เป็นประโยชน์อีกด้วย¹ ในปี พ.ศ. 2508 องค์การยูเนสโก ได้จัดให้มีการประชุมระหว่างชาติขึ้นที่ประเทศอิหร่าน เพื่อหาทางขจัด ปัญหาการไม่รู้หนังสือ ที่ประชุมพิจารณาเห็นว่า การสอนผู้ใหญ่ให้อ่านออกเขียนได้อย่างเดียวไม่เป็นการ เพียงพอ ไม่ช่วยให้คนมีชีวิตอยู่ดีกินดีได้ ควรจะเพิ่มการสอนทักษะวิชาชีพที่คนในท้องถิ่นนั้นทำอยู่ เพื่อ ปรับปรุงอาชีพและความเป็นอยู่ในชีวิตให้ดีขึ้น และความเชื่ออีกประการหนึ่งคือการสอนทักษะประกอบ วิชาชีพ จะช่วยจูงใจให้ผู้เรียนสนใจการเรียนมากขึ้น เนื่องจากผู้ใหญ่สนใจเรียนในสิ่งที่มีความหมาย ต่อตนเองจริง ๆ เพื่อจะให้บรรลุแนวความคิดดังกล่าว จึงได้จัดวิธีสอนโดยสร้างแบบเรียนให้มีค่าที่ สอดคล้องกับวิชาชีพที่เรียน มีเอกสารเกี่ยวกับวิชาชีพนั้น ๆ เพิ่มเติม หรือในบางครั้งก็เชิญวิทยากร ในอาชีพโดยตรงมาบรรยาย การดำเนินงานดังกล่าวแม้ว่าจะได้ผลบ้างพอสมควร แต่ก็มีอุปสรรค หลายประการอันเนื่องจาก²

¹ กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาผู้ใหญ่ประจำปี 2509 หน้า 1.

² กุหลาบหวังศิริสกุล "ความคงอยู่ของการรู้หนังสือของผู้จบการศึกษาจากโครงการ แก่โยการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ" วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517.

1. การคัดลอกทักษะทางวิชาชีพอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของผู้เรียน เพราะผู้ใหญ่อต้องประสบปัญหาในชีวิตประจำวันอื่น ๆ อีกมากมายการประกอบอาชีพเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาเหล่านั้น

2. ครูผู้สอนต้องประสบปัญหาในการสอนวิชาชีพ เพราะครูไม่ได้เป็นผู้รู้ในวิชาชีพนั้นโดยตรง ทำให้เกิดความไม่เข้าใจในการสอนวิชาชีพ จึงสอนแต่เพียงให้อ่านออกเขียนได้อย่างเดียว

3. การเชิญวิทยากรมาบรรยายแต่ละครั้ง กระทำด้วยความลำบาก เนื่องจากการเดินทางไม่ค่อยสะดวก ทำให้วิทยากรไม่ค่อยเต็มใจมากนัก การสอนวิชาชีพจึงต้อง เลิกสัมโดยปริยาย

เนื่องจากอุปสรรคดังกล่าว กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงพยายามหาทางปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาให้หมดไป ประกอบกับผู้แทนองค์การศึกษานานาชาติ (World Education) ได้เดินทางมาประเทศไทย เพื่อหาทางส่งเสริมความรู้ เรื่องการวางแผนครอบครัวให้ควบคู่ไปกับโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ กองการศึกษาผู้ใหญ่เห็นว่า การศึกษาเรื่องการวางแผนครอบครัวในแง่ปัญหาชีวิตเป็นเรื่องที่ควรจัด จึงได้ร่วมกับองค์การศึกษานานาชาติในการสัมมนาเพื่อจัดโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ (Functional Literacy and Family Life Education Program) สำหรับประเทศไทยขึ้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบท โดยการยกเลิกสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคลและของชุมชน อันเป็นอุปสรรคต่อความเป็นอยู่เป็นสุข ต่อความอยู่ดีกินดี ให้เป็นประเด็นสำหรับผู้ศึกษาได้ร่วมกันศึกษาอภิปราย และหาทางแก้ไขให้ดีขึ้น ส่วนเรื่องการอ่านการเขียนและคิดเลขเป็นนั่น จัดให้ประสมกลมกลืนไปกับปัญหานั้น ๆ แต่ละวันที่ผู้เรียนมาเรียนอย่างน้อยก็ได้มีโอกาสแก้ปัญหาหรือได้พิจารณาปัญหา และหาทางแก้ปัญหาของตนหรือของชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องไปด้วยหนึ่งปัญหา จุดประสงค์สุดท้ายของโครงการนี้ก็คือฝึกให้คนคิดเป็นแก้ปัญหา เป็น และมีเครื่องมือในการที่จะแสวงหาข้อมูลมาประกอบความคิด การตัดสินใจให้สามารถอยู่ในชุมชนดี มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้อย่างมีความสุขตามสมควร โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การศึกษานานาชาติ (World Education) และจัดดำเนินการเป็นครั้งแรกที่จังหวัดสกลนครและจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2514

ปัจจุบันนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ และได้ขยายงานด้านนี้ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรง คือกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น กรมการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ กรมการศึกษานอกกระบวนโรงเรียน ซึ่งทั้งนี้เพราะว่างานได้ขยายเกินกว่าขนาดของกองที่จะรับได้ สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกกระบวนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

งานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน มีดังต่อไปนี้

1. งานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขั้นพื้นฐาน มีความมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ รู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และรู้หลักอาชีพเบื้องต้น และได้รับการพัฒนาโดยใช้วิชาชีพเป็นหลัก ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็นและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ โดยแยกออกเป็น

1.1 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีประเภทขั้นเรียน ส่วนใหญ่ใช้ครูประจำการในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นผู้สอน แต่อาจมีสอนตามบ้านและสถานที่ต่าง ๆ บางที่ใช้ครูนอกประจำการหรือวิทยากรอื่น ๆ

1.2 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีประเภทอาสาสมัครเดินสอน ส่วนใหญ่ใช้ครูประกาศนียบัตรซึ่งยังไม่มีงานทำเป็นผู้สอน ครูเดินสอนนักศึกษาไปตามบ้านหรือตามสถานที่ซึ่งจะรวมกลุ่มได้สะดวก และกำลังปรับปรุงให้มีบทบาทมากขึ้นแทนที่จะสอนเพียงอย่างเดียว จะให้ทำหน้าที่สำรวจปัญหาและพัฒนางานด้านอื่นด้วย

1.3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีประเภทมัธยมศึกษาวิทาสัยครู เป็นโครงการร่วมมือกับวิทาสัยครู โดยขอให้นักศึกษาซึ่งออกฝึกสอน ไปสอนนักศึกษาผู้ใหญ่แทนที่จะสอนนักเรียนในโรงเรียนปกติ

1.4 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรี ประเภทพระภิกษุเดินสอน เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุซึ่งมีเจตนาจะบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ได้ช่วยเหลือในโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือ

1.5 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีในหน่วยทหาร โดยร่วมมือกับหน่วยทหารสด ผูกอบรมวิธีการสอนให้แก่หน่วยทหาร และจัดทำหนังสือแบบเรียนให้แก่ทหารประจำการที่ไม่รู้หนังสือ

1.6 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีสำหรับชาวเขาทางภาคเหนือโดยใช้หลักสูตรแบบเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นโดยเฉพาะสำหรับชาวเขา และใช้ผู้สอนซึ่งเป็นชาวเขา ซึ่งเคยได้รับการศึกษาอย่างต่ำ ม.ศ. 3 (บางคนเคยศึกษาได้รับประกาศนียบัตรครู)

2. งานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขั้นสืบเนื่อง (ระดับ 3-4-5) เป็นการสดับบริการความรู้ให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกโรงเรียน ซึ่งขาดโอกาสเรียนในโรงเรียนภาคปกติให้มีโอกาสศึกษาต่อตามกำลังความสามารถ ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ รายได้ ฐานะความเป็นอยู่ และเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้

3. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ เป็นการสดับบริการความรู้ทักษะอาชีพแก่ประชาชนนอกโรงเรียน ให้มีโอกาสได้ฝึกทักษะวิชาชีพตามความต้องการ ความสนใจและความเหมาะสมกับตนเองและชุมชน ทั้งนี้โดยแบ่งออกเป็นลักษณะของโรงเรียน 2 ประเภท คือ

3.1 ประเภทโรงเรียนประจำที่ ได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ วิทยาลัยเปิดสอน 4 หมวด ได้แก่ อุตสาหกรรม คหกรรม ธุรกิจ และเกษตรกรรม หลักสูตรกำหนดเวลาเรียนตั้งแต่ 100 ชั่วโมงขึ้นไปถึง 1 ปี ตามความเหมาะสม

3.2 ประเภทโรงเรียนเคลื่อนที่ แบ่งออกเป็น

3.2.1 โรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่เคลื่อนที่เป็นหน่วยเคลื่อนที่เล็ก ๆ เข้าไปบริการประชาชนในชนบทหรือหมู่บ้านที่ห่างไกล เปิดสอนตั้งแต่ 9.00-15.00 น. ใช้หลักสูตร 150-300 ชั่วโมง วิชาที่สอนมีตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดผม เล็มกล้วย ช่างเครื่องยนต์ และเกษตรกรรม

3.2.2 โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (ผอศ.) เป็นหน่วยเคลื่อนที่สำหรับบริการประชาชนในท้องถิ่นที่มีประชาชนหนาแน่น วิชาที่เปิดสอนเน้นหนักทางด้านอุตสาหกรรมและแบ่งเวลาเรียนเป็นรอบ ๆ

4. งานการศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาโดยการรวมกลุ่มประชาชน ให้ได้ไม่ต่ำกว่า 15 คนแล้ว ยื่นคำร้องจัดกลุ่มสนใจต่ออำเภอและจังหวัด หลักสูตรที่จัดสอนไม่มีจำกัด ผู้เรียนวิชาใดก็สามารถเรียนได้ ถ้ามีอุปกรณ์ และผู้ที่จะดำเนินการได้ แต่ระยะเวลาเรียนจะต้องไม่เกิน 30 ชั่วโมง ผู้สอนไม่จำกัดคุณวุฒิ หากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความชำนาญงานในเรื่องที่จะสอน ก็สามารถเป็นผู้สอนกลุ่มสนใจได้ การอนุมัติหลักสูตร และการจัดตั้งกลุ่มสนใจเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้จัดสรรเงินค่าตอบแทนเป็นค่าสอนให้แก่วิทยากร ชั่วโมงละ 30 บาท ส่งไปตั้งจ่ายที่จังหวัดในลักษณะเงินก้อน เพื่อให้จังหวัดสามารถจัดสรรได้ตามความต้องการ

5. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ดำเนินงานโดยส่งเสริมให้ประชาชนในหมู่บ้านสร้างที่อ่านหนังสือ มีคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน มีหน้าที่รวบรวมจัดหาอาคารสถานที่ ดูแลรับผิดชอบที่อ่านหนังสือ การรับ-ส่งหนังสือพิมพ์ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐบาลซึ่งประกอบด้วยศึกษาราชการอำเภอ ศึกษาพิเศษ ฯลฯ ช่วยแนะนำและติดตามผลการดำเนินงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดสรรงบประมาณ ค่าซื้อหนังสือพิมพ์ให้วันละ 6 บาท ปีละ 2,190 บาท/แห่ง จากการประเมินผลทั่วไป ปรากฏว่าประชาชนในหมู่บ้านที่มีที่อ่านหนังสือ จะได้รับความรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ตลอดจนตัวอย่างการพัฒนาการทางสังคม และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพมากกว่าประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีที่อ่านหนังสือ

6. ห้องสมุดประชาชน จัดตั้งในเขตเทศบาลของจังหวัด และเขตสุขาภิบาล การดำเนินการได้ร่วมกับสภาท้องถิ่นในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน โดยมีคณะกรรมการอำนวยการห้องสมุด เป็นผู้ดูแลการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนแต่ละแห่ง ทางราชการได้จัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างห้องสมุดส่วนหนึ่ง ประชาชนร่วมกันออกเงินสมทบอีกส่วนหนึ่ง การจัดห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินการอยู่มีทั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดเคลื่อนที่ในเขต กทม.กลาง และห้องสมุดเคลื่อนที่

7. งานโสตทัศนศึกษา (การศึกษาประชาสัมพันธ์) เป็นการศึกษาที่ให้ความรู้แก่ประชาชน ทุกรูปแบบในลักษณะหน่วยเคลื่อนที่ไปสู่ประชาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ให้การศึกษาโดยการฉาย ภาพยนตร์ การลำโพง การบรรยาย การจัดนิทรรศการ หรือโดยวิธีใด ๆ ก็ได้

8. งานการศึกษานอกโรงเรียนทางสื่อมวลชน เป็นการจัดการศึกษาออกโรงเรียนโดย ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อเสริมความรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไปควบคู่กับ การศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบอื่น ๆ การจัดการศึกษาออกโรงเรียนทางสื่อมวลชนอื่น ไม่กำหนดกลุ่ม ผู้ฟัง ไม่มีการลงทะเบียนเรียนเหมือนกับโครงการให้การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ แต่เป็นการให้ความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทราบข่าวสาร ความรู้ ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

การให้การศึกษาก่อประชาชนทางสื่อมวลชนที่จัดไว้บริการ มีดังนี้

8.1 การผลิตหนังสือพิมพ์แผ่นพับ ลำโพงการศึกษานอกโรงเรียน และลำโพงการศึกษา นอกโรงเรียนฉบับประจำการศึกษา

เป็นการผลิตหนังสือพิมพ์แผ่นพับ เพื่อเผยแพร่ความรู้ในด้านการแนะนำอาชีพโภชนาการ การ อนามัย และการวางแผนครอบครัว กฎหมายในชีวิตประจำวัน สังคมศึกษาและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ของไทย ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสารที่มั่วร้าย ไร้ภาษาและเนื้อเรื่องง่าย ๆ และสามารถนำเนื้อหาเรื่อง ต่าง ๆ ไปใช้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมการอ่านและป้องกันการ สัมผัสหนังสือของประชาชนในชนบทอีกด้วย หนังสือพิมพ์มีลักษณะเป็นแผ่นแบบหนังสือพิมพ์ปิดฝาหนังสือ ออก เป็นประจำเพื่อให้ประชาชนในชนบทได้อ่าน โดยส่งไปยังที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน วัด กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน สถานีอนามัย และโรงเรียนผู้ใหญ่ทุกแห่งทั่วประเทศ

8.2 การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์

เป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกโรงเรียน ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไป กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อเสนอความ

รู้ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น อาชีพ เศรษฐกิจ การอนามัย ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เล่นอความรู้เกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ของงานการศึกษาออกโรงเรียนจากโครงการนั้น ๆ โดยตรง

ลักษณะของรายการที่จัดแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น บทสนทนา บทสัมภาษณ์ การอภิปราย และบทละครโดยออกอากาศทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์หลายสถานี

8.3 การจัดทำวารสารการศึกษาออกโรงเรียน เป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานการศึกษาออกโรงเรียนให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานการศึกษาออกโรงเรียน และเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และวิทยาการใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาออกโรงเรียน แก่ผู้สนใจทั่วประเทศ

9. การจัดฝึกอบรมเกษตรกรและผู้ใหญ่ในชนบท กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ซึ่งนอกจากจะได้จัดการศึกษาผู้ใหญ่ประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วยังเน้นที่จะให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้เฒ่าเฒ่าชนในชนบท เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้มากขึ้น โดยมีกิจกรรมที่จัดขึ้นดังนี้

9.1 การฝึกอบรมเยาวชนในชนบท เป็นการฝึกอบรมเยาวชนในชนบทให้มีความสามารถในการเป็นผู้เฒ่าและมีความพร้อมที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตน

9.2 การฝึกอบรมผู้นำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เพื่อให้วิธีการที่อ่านหนังสือและพัฒนาที่อ่านหนังสือให้รู้จักใช้ที่อ่านหนังสือเป็นศูนย์เผยแพร่ความรู้ และศึกษาหาความรู้ของประชาชนในหมู่บ้าน

9.3 อบรมวิทยากรจัดกลุ่มสนใจ เพื่อกระจายการจัดกลุ่มสนใจให้กว้างขวาง และเน้นที่จะใช้วิทยากรที่มีความชำนาญในแต่ละสาขาวิชาอาชีพในท้องถิ่น มาให้ความรู้แก่ประชาชนที่สนใจให้มากขึ้น

10. การพัฒนาหลักสูตรและตำราแบบเรียน ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ ลายล้ามัญระดับ 3-4 เป็นหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีจ ระดับที่ 3-4 และปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ลายอาชีวให้เป็นหลักสูตรระยะสั้น โดยสัดแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

10.1 สดพิมพ์หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีจ ระดับที่ 3-4

10.2 สดทำชุดการล่อนเลริมความรู้และยกร้างต้นฉบับตำรา

10.3 ผลิตอุปกรณ์ (สไลด์, เทป, แผ่นภาพ) ประกอบการเรียนการล่อนวิชาชีว

10.4 ดำเนินตามโครงการอบรมครูผู้ล่อน เล้าหน้าฟ่ายฝึกอบรม ประชุมสัมมนา

วางแผน หาแนวทางสดทำ ปรับปรุง สดตามผล หลักสูตรต่าง ๆ และการดำเนินการศึกษานอกโรงเรียน

10.5 ผลิตเอกสารทางวิชาการเพื่อการเผยแพร่

11. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค เป็นสถานบันการศึกษาดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนทางด้านวิชาการ ปฏิบัติการ ประสำนงาน วางแผนการดำเนินงาน และให้ความช่วยเหลือแก่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สงหวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคที่สดตั้งขึ้น 5 ศูนย์

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.อุบลราชธานี

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ จ.ลำปาง

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ จ.สงขลา

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง จ.ราชบุรี

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออก จ.ระยอง

งานที่สดทำมีดังนี้

1. วางแผน วิจัย ค้นคว้า และรวบรวมสถิติข้อมูลการศึกษา

2. ผลิตเอกสาร วารสาร คู่มือ แบบเรียนและโสตทัศนูปกรณ์การศึกษา
3. สันนิษฐาน ส่งเสริม เผยแพร่ ประสานงาน ติดตามและรายงานการศึกษา
4. ฝึกอบรม ประชุม สัมมนาผู้บริหาร วิทยากร ผู้สอนหรือบุคลากร อื่นใดในลักษณะ

เดียวกัน

5. พัฒนาและให้บริการหลักสูตรเกี่ยวกับงานอาชีพ หรืองานอื่นใดที่มีรูปแบบการเรียนการสอน ไม่เกิน 300 ชั่วโมง

6. ประเมินมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน
7. สำรวจ ทดลอง และงานด้านวิชาการอื่นใดที่เกี่ยวกับงานการศึกษานอกโรงเรียน

ภายในศูนย์มีการแบ่งระบบบริหารให้เหมาะสมกับหน้าที่ความรับผิดชอบเป็น 6 ฝ่าย

1. ฝ่ายบริหาร
2. ฝ่ายแผนงานและวิจัย
3. ฝ่ายพัฒนาบุคลากร
4. ฝ่ายพัฒนาวิชาการ
5. ฝ่ายบริหารเพื่อการศึกษา
6. ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา

12. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือจังหวัด ให้บริการงานการศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมประสานงาน และให้ความช่วยเหลือแก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ตลอดจนส่งต่อการศึกษาออกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นแล้ว 43 ศูนย์ ตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ราชบุรี เพชรบูรณ์ มหาสารคาม สระบุรี อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด เชียงใหม่ ศรีสะเกษ พิจิตร นครราชสีมา ยะลา ตรัง ขอนแก่น นครสวรรค์ สมุทรสาคร สุพรรณบุรี สุรินทร์ นครศรีธรรมราช

อ่างทอง พัทลุง น่าน ชัยภูมิ ลำปาง พังงา กำแพงเพชร อุทัยธานี ลักสมคร อุตรธานี สันตบุรี ภูเก็ต
เขียงราย เพชรบุรี กาฬสินธุ์ ยโสธร บัตธานี นราธิวาส ลำพูน สทบุรี แม่ฮ่องสอน กาญจนบุรี
อุตรดิตถ์ พระนครศรีอยุธยา

การดำเนินงานของศูนย์ฯ จะอยู่ในความรับผิดชอบของจังหวัดโดยตรง มีคณะกรรมการ
ศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานกรรมการ
และศึกษานิเทศก์จังหวัดเป็นรองประธาน ผู้แทนส่วนราชการหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง
และผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 10 คน เป็นกรรมการและหัวหน้าศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัดเป็นเลขานุ-
การ โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน งานที่ทำมีดังต่อไปนี้

1. จัดทำแผน และโครงการปฏิบัติงาน
2. สืบรวจ ส่งเสริม ส่งเสริม ประสานงาน ให้ความร่วมมือ การอุดหนุนและบริหาร
การศึกษา
3. ดำเนินการเกี่ยวกับห้องสมุด รวมทั้งการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ
4. พัฒนา ควบคุม ตรวจสอบ ติดตามและรายงานการศึกษา
5. ผูกอบรม ประชุมสัมมนา เจ้าหน้าที่คณะกรรมการดำเนินงานระดับชุมชนหรือท้องถิ่น
หรือบุคลากรอื่นใดในลักษณะเดียวกัน
6. ประเมินมาตรฐานและออกวุฒิบัตร ประกาศนียบัตร ใบลู่ทริ หรือหลักฐานการศึกษา
ที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน
7. ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับงานการศึกษาออกโรงเรียน

การดำเนินงานแบ่งเป็น 6 ฝ่าย

1. ฝ่ายบริหาร
2. ฝ่ายแผนงานและโครงการ
3. ฝ่ายการศึกษาสายสามัญ
4. ฝ่ายการศึกษาสายอาชีพ

5. ฝ่ายพัฒนาและฝึกอบรม
6. ฝ่ายการศึกษามวลชน
13. ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ฝึกและพัฒนาอาชีพแก่ประชาชนที่อยู่ชายแดนไทยในทุกรูปแบบ
14. งานการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ เป็นโครงการที่จัดทำต่อเนื่องจากแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 4 เพื่อดำเนินการสำรวจสภาพปัญหาในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ ตลอดจนพัฒนาในทางวิธีการ อุปกรณ์ และตัวบุคคล มีการกำหนดกลุ่มผู้ฟัง และมีการลงทะเบียนสำหรับผู้เรียนด้วย
15. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา งานที่จัดทำมีดังต่อไปนี้
 1. งานวิทยุเพื่อการศึกษาประชาชน จัดและผลิตรายการด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและทางสถานีวิทยุอื่น ๆ ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งรายการภาษาท้องถิ่น
 2. งานวิทยุโรงเรียน ได้ดำเนินการเกี่ยวกับ
 - 2.1 จัดและผลิตบทเรียนวิทยุโรงเรียน
 - 2.2 ออกอากาศทางสถานีวิทยุศึกษา และสถานีวิทยุส่วนภูมิภาค
 - 2.3 อบรมครูผู้ใช้วิทยุโรงเรียน และติดตามผลการใช้วิทยุโรงเรียน
 - 2.4 ผลิตเอกสารวิทยุโรงเรียนและเผยแพร่
 3. งานโทรทัศน์เพื่อการศึกษา จัดและผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี 9 และสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก โดยใช้จ่ายเงินงบประมาณและใช้เงินนอกงบประมาณที่เอกชนให้ความอุปถัมภ์สนับสนุน
 4. งานผลิตโสตทัศนอุปกรณ์ ดำเนินงานเกี่ยวกับ
 - 4.1 ผลิตฟิล์ม ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มสเตรป แผ่นโปร่งแสง ภาพนิ่ง และภาพถ่าย
 - 4.2 ให้บริการวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการศึกษา ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

5. งานเทคนิค ดำเนินการเกี่ยวกับ

5.1 จัดงานออกอากาศรายการวิทยุศึกษา และวิทยุโรงเรียนทางสถานีวิทยุศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ

5.2 ให้บริการบันทึกเสียงรายการต่าง ๆ และลำเนาเทปส่งสถานีวิทยุให้ส่วนภูมิภาค

6. งานส่งเสริมพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา ดำเนินงานเกี่ยวกับ

6.1 จัดโครงการทดลองสอนกลุ่มวิชาทักษะโดยตรง ทางวิทยุกระจายเสียง ผลิตรายการบทเรียนเพื่อทดลองใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4

6.2 ดำเนินการตามโครงการทดลอง โดยเลือกโรงเรียนในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาสารคามและกาฬสินธุ์)

6.3 ดำเนินการผลิตรายการและคู่มือครูสำหรับใช้กับโรงเรียน

16. ศูนย์บริการเพื่อการศึกษา งานที่ได้จัดทำดังต่อไปนี้

1. งานท้องฟ้าจำลอง

1.1 จัดการแสดงทางท้องฟ้าเป็นประจำทุกวัน วันวันจันทร์ อังคาร และวันหยุดราชการประจำปี

1.2 จัดนิทรรศการชั่วคราวและถาวร เกี่ยวกับความรู้ทางดาราศาสตร์ อวกาศ ในอาคารจัดกิจกรรมตามเหตุการณ์และปรากฏการณ์ทางท้องฟ้า

1.3 จัดพิมพ์เอกสารและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับดาราศาสตร์และการแสดงบนท้องฟ้า

1.4 ศึกษาวิจัย หาค้นข้อมูล จัดประชุม อบรมสัมมนาทางดาราศาสตร์

2. งานพิพิธภัณฑ์ด้านวิทยาศาสตร์

2.1 จัดการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เปิดบริการแก่ประชาชนทั่วไป

2.2 จัดนิทรรศการภายใน โดยแบ่งออกเป็น 4 หน่วยใหญ่คือ

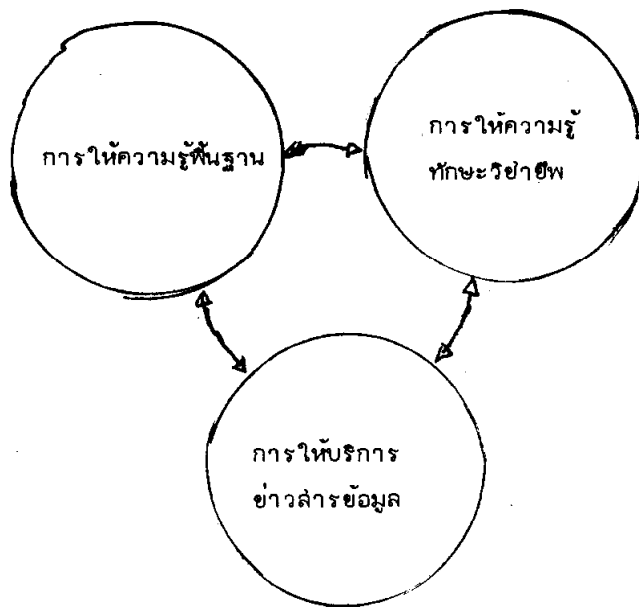
- หน่วยความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ชีวภาพ
- หน่วยวิทยาศาสตร์ประยุกต์
- หน่วยการสอน
- หน่วยนิเทศการกลางแจ้ง

2.3 สดโครงการนิเทศการเคลื่อนที่โดยจัดทำนิเทศการเคลื่อนที่ออกแสดงตามจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านในลุ่มภูมิภาค

2.4 สดทำกิจกรรมธรรมชาติวิทยา เพื่อให้ความรู้ทั่วไปในวิชาวิทยาศาสตร์สาขาธรรมชาติวิทยา โดยให้บริการแก่นักเรียนที่ยังศึกษาอยู่ทั้งในและนอกระบบและประชาชนทั่วไป

2.5 สดทำกิจกรรมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย เพื่อให้ประชาชนและคนทั่วไปมีความเข้าใจอันถูกต้องในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติ โดยจะจัดนิเทศการอภิปรายบรรยายหรือศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ ตามความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป

แผนภูมิแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียน¹

๑

¹ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน นโยบายและแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพฯ : หนึ่งเส็ดการพิมพ์, 2526.

วัตถุประสงค์และนโยบายการศึกษานอกโรงเรียน

(ทั่วไป) ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)

การศึกษานอกโรงเรียนหมายถึงการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนมี 3 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่กำหนดเนื้อหาสาระไว้เป็นแบบแผนแน่นอน มีจุดเริ่มต้นและจุดจบของกระบวนการเรียนนั้น ๆ มีหลักเกณฑ์ในการรับผู้เรียนและหรือมีหลักฐานที่ผู้เรียนสามารถจะใช้ในการศึกษาต่อไปได้
2. รูปแบบที่จัดหลักสูตรและเนื้อหาสาระของวิชาสนองความต้องการของผู้เรียนมีความยืดหยุ่นในการวางหลักเกณฑ์ผู้เข้าเรียน และวิชาสนองความต้องการเฉพาะอย่างของผู้เรียน
3. รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาทางอ้อม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อขยายการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวาง ทั่วถึง และสอดคล้องกับแนวการศึกษาดูตามลัดชีวิตแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ตามความเหมาะสมและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น
2. เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการกระจายทรัพยากรไปสู่ท้องถิ่นให้มากขึ้น และระดมทรัพยากรจากเอกชนและท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษานอกโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3. เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี มีอาชีพ รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ทำประโยชน์แก่สังคมและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีสันติสุข

นโยบาย

1. เร่งรัดการสำรวจกลุ่มเป้าหมายประชากร เพื่อจัดลำดับความสำคัญ และรู้ถึงสภาพปัญหาควบคู่ไปกับการพัฒนา รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสำหรับ

ประชาชนในชนบทและในเมือง เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ โดยเฉพาะในด้าน การอาชีพ

2. เร่งรัดให้สถานศึกษาออกโรงเรียนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น สามารถประกอบอาชีพ ให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการสร้างทักษะให้รู้สึกคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและประกอบธุรกิจเป็น

3. เร่งรัดและสนับสนุนให้ชุมชนร่วมรับภาระกับหน่วยงานของรัฐในการอบรมแม่และ เด็กโดยมุ่งกระจายไปยังชนบทท้องถิ่นห่างไกล และแหล่งเสื่อมโทรมก่อน

4. เร่งรัดการศึกษานอกโรงเรียนให้ประสาน เสริมสร้างและต่อเนื่องให้ เพียงพอกับสิ่งที่การศึกษาในระบบโรงเรียนได้สร้างความรู้พื้นฐานไว้แล้ว สนับสนุนและส่งเสริมให้มี แหล่งวิทยากรและแหล่งนิเทศการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ ทักษะ และความ เพลิดเพลิน

5. ให้คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาออกโรงเรียน รับผิดชอบกำหนด ขอบเขตความรับผิดชอบในงานการศึกษาออกโรงเรียนของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งสร้าง ระบบการประสานงานในระดับนโยบาย ระดับวางแผนระดับปฏิบัติการการติดตามงานและการ ประเมินผลของหน่วยต่าง ๆ ดังกล่าวเพื่อประหยัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ สูงสุด

6. ให้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ จากท้องถิ่น รัฐและเอกชน มาใช้ในการศึกษานอกโรงเรียนให้มากขึ้น และสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและท้องถิ่น ทั้งนี้ให้ยึดหลักความ พร้อมและการประหยัดเป็นสำคัญ เพื่อจะได้จัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้กระจายออกไป อย่างทั่วถึงและเป็นสัดส่วนที่เหมาะสม

7. ให้มีกลไกการศึกษานอกโรงเรียนในระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนอย่างแท้จริง

8. ในด้านการฝึกอบรม ให้เร่งรัดสร้างระบบเปิดให้ธุรกิจเอกชน มูลนิธิ และสมาคม มีบทบาทและร่วมมือกับรัฐในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น

9. เร่งรัดปรับปรุงคุณภาพผู้ชำนาญการ โดยเฉพาะด้านการอาชีพ ความต้องการของท้องถิ่น ให้มีความรู้ความชำนาญในการผลิตหรือส่งเสริมให้มีการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบที่เหมาะสม สัมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

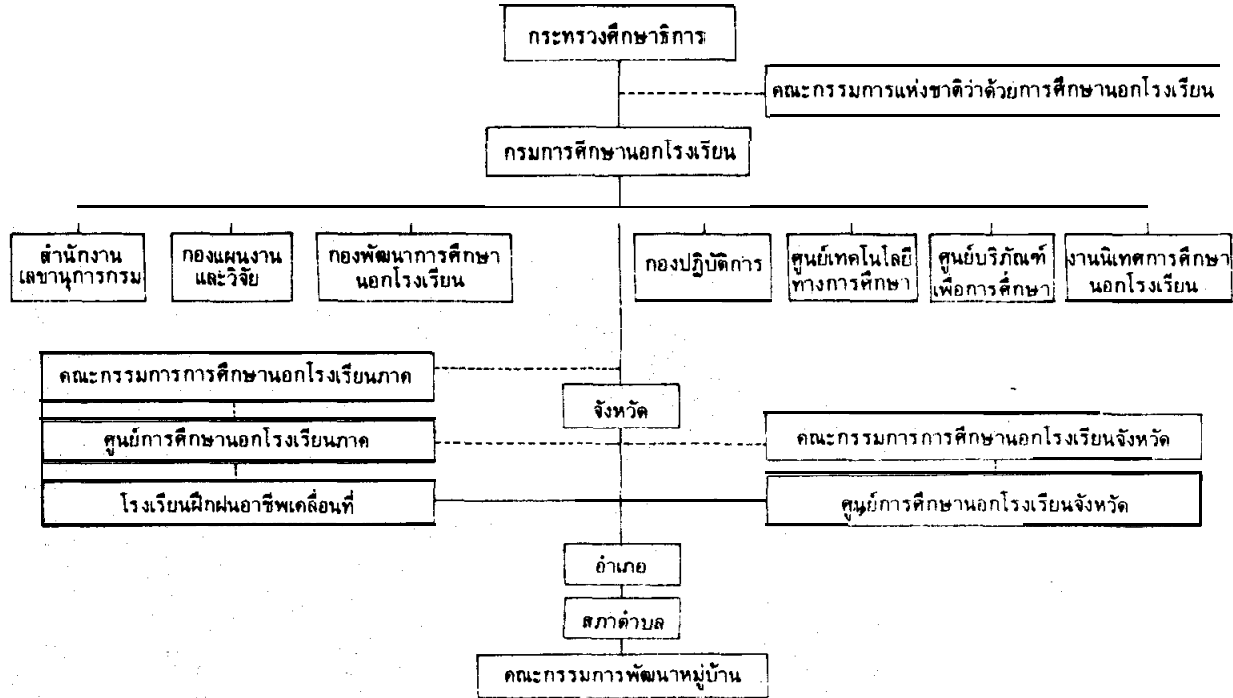
10. ระวังอคติแนวความคิดให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ในสังคม เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีงามปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมโดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้รู้จักทำประโยชน์แก่สังคมและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างสันติสุข

11. ส่งเสริมและสนับสนุนสื่อมวลชนให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ขึ้นเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เป็นสื่อในการถ่ายทอดค่านิยม ที่ค่านคิดที่ดีตลอดจน ภาษาศิลปวัฒนธรรม จริยธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาระดับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วางมาตรฐานให้สื่อมวลชน สดรายการและผลิตผู้สดรายการ เพื่อการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

การแบ่งส่วนราชการของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ปัจจุบัน กรมการศึกษานอกโรงเรียนแบ่งส่วนราชการที่มีฐานะเทียบเท่ากองออกเป็น 6 หน่วยงานดังนี้

1. สำนักงานเลขาธิการกรม
2. กองแผนงานและวิจัย
3. กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
4. กองปฏิบัติการ
5. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา
6. ศูนย์บรรณรักษ์เพื่อการศึกษา
7. งานนิเทศการศึกษานอกโรงเรียน

แผนภูมิการจัดองค์กร (ORGANIZATION CHART) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

แผนภูมิการแบ่งส่วนราชการ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน

